

Euroopa ühisidentiteet

1. Sissejuhatus

Euroopa Liidu tegevus ja legitiimsus põhineb täna liikmesriikidel. Samas on olnud arutusel ka liidu pädevuste oluline laiendamine, mis nõuaks tugevat otseseost rahvaga. Mõlemal juhul on oluline liidu ühisidentiteet, sest vaid poliitiline ühistunnetus muudab koostöö võimalikuks.

Euroopa identiteedi teemadel on kirjandust äärmiselt palju ja väga erineva sihistatusega. Järgnevalt keskendume Euroopa poliitilisele ühisidentiteedile, mis annab lisamõõtme Euroopa poliitilise ruumi mõistmiseks. Väärtusalused on formaalinstitutsioonide ja poliitilise tegevuse tagapõhjaks. Selgitades koostöö aluseid, võimalusi ja piire, näeme liidu ulatuse ja sügavuse vaimset kandepinda.

Täpsemalt keskendume järgmistele küsimustele.

1. Mida ütlevad identiteedi üldomadused Euroopa ühisidentiteedi kohta?
2. Kuidas on Euroopa ühisidentiteedi kujundamine ajas toimunud?
3. Missugused on võimalused Euroopa poliitilise ühisidentiteedi kujunemiseks?

2. Identiteedi mõiste Euroopa ühisidentiteedi mõtestajana

Identiteet on kõige lihtsamalt öeldes enesepilt, enesenägemus, enesemääratlus või enesekirjeldus. Sotsiaalteaduslikes uuringutes käsitletakse identiteedina üldjuhul objektiivset või subjektiivset kuuluvust kindlate tunnuste alusel teatava nimetaja alla, mis osaleb seeläbi isendi minapildi loomes. See hõlmab nii „oma“ iseloomustavaid ühisjooni kui väljasolijaist eristavat piiritõmbamist.

Identiteedi mõistmisel on kaks põhikoolkonda: konstruktivistid ja essentsialistid. Konstruktivistide jaoks on identiteedid sotsiaalselt konstrueeritud, pidevas muutumises ning kõigi jaoks vabalt omandatavad, näiteks maailmavaatelised või allkultuurilised identiteedid. Essentsialistide jaoks on identiteedid püsivad ning primordiaalselt ettemääratud, näiteks

rassiline, sooline ning ka etniline identiteet. Euroopa Liidu identiteedist saame rääkida vaid konstruktivistlikus käsitluses, mis on ka sotsiaalteadustes valitsev.

Kollektiivne identiteet on pidevalt vaieldav selle määratlus, mida mõned inimesed jagavad ja peavad end kui kooslust tähistavaks märgiks. Kollektiivse identiteedi mõiste võimaldab analüüsida ühiseluvorme, mis ei põhine enam vahetul sotsiaalsel suhtlusel, vaid kultuurilistel tehnikatel, mis loovad sotsiaalsust sotsiaalsest otsesuhtlusest kaugemal. Sellised sotsiaalsused vajavad sotsiaalset ratsionaliseerimist, mis tekitab sotsiaalset. Nad peavad väitma, et neil on midagi ühist rohkem, kui lihtsalt teistega koosolemisest tekkiv. Kollektiivsed identiteeditarindid loovad ühistunnet ja eristumist, sõltuvalt sellest, kuidas inimesed sotsiaalset reaalsust konstrueerivad ja rekonstrueerivad. (Eder 2005: 202-204).

Mida enam inimühiskond on funktsionaalselt eristunud, seda enam vajab ta kollektiivset identiteeti. Mida vähem eristunud ta on, seda vähem ta kollektiivset identiteeti vajab. Kollektiivse identiteedi mõiste lisandväärtus on, et see pakub analüütilised vahendid, mõistmaks ja haaramaks ühise sotsiaalse kommunikatsiooniruumi vajalikku illusiooni, kus ei toimu sotsiaalset otsesuhtlust (Eder 2005: 204).

Kollektiivsete identiteetide üks osa on poliitilised ühisidentiteedid. Ehkki neid võib olla mitmeid, on vaid üksikutel tegelik mõju: haarata inimesi kaasa nii tugevalt, et inimesed näeksid teisi ühisruumi liikmetena, saatusekaaslastena, kelle nimel ollakse valmis vajadusel tegema ohverdusi.

„Ühiskonna vastuolude hindamine muutub poliitiliste väljakutsete nimistuks vaid juhul, kui me lisame ratsionaalse õiguse egalitaarsetele institutsioonidele täiendava eelduse: et demokraatliku kogukonna ühinenud kodanikud on võimelised kujundama omaenda sotsiaalset keskkonda ja suudavad välja arendada võimekuse selleks vajalike praktiliste tegevuste õnnestumiseks.“ (Habermas 2001: 60)

Identiteetide hulga kasv viimastel kümnenditel on viinud vajaduseni neid omavahel sobitada, mis toob kaasa identiteedipoliitika ja identiteedistamispoliitika dünaamika. Identiteedipoliitika (*identity politics*) käigus üritatakse vormida laiemate identiteetide väärtusaluseid, kuulumusprintsipe ning teisi sisemisi reegleid, eesmärgiga saavutada oma identiteedirühma suurem tunnustatus. Identiteedistamispoliitika (*politics of identity*) avaldub

pigem institutsionaalsel (riigi) tasandil ning selle eesmärgiks on rajada oma poliitikale sobiv väärtusalus, seostudes pigem riigiidentiteedi ülalt alla artikuleerimisega (Jakobson 2009).

Konstruktivistlikus lähenemises on nii identiteete kui kollektiivseid identiteete tänapäeval mitmeid. See tähendab, et nad on eri tugevusega ja peavad teatud viisil teineteisega sobituma. Tavapärastelt on keskne kollektiivne poliitiline identiteet rahvusriigi oma, millele teised kollektiivsed identiteedid lisanduvad. Küsimus on selles, kui tugev on Euroopa poliitilise identiteedi positsioon selles mitmekesisuses.

Vastuseid võib otsida nii empiirilisel – kuidas seis stäna on – kui normatiivselt – missugune peaks Euroopa poliitiline ühisidentiteet põhimõtteliselt välja nägema. Järgnevalt keskendume viimasele. Kindlasti on kasuks ka ühisidentiteedi kujunemisloo tundmine, millest alustame.

3. Euroopa Liidu sümbolid ja identiteedistamispoliitika algus

Tuleb eristada euroopa üldist tsivilisatsioonilist identiteeti ja Euroopa Liidu identiteeti. Tsivilisatsiooniliselt saab Öhtumaa, Lääne või Euroopa enesetajust rääkida avaralt ja ajatult. Euroopa Liidu juured seevastu on valitsustevahelises tehnokraatlikus koostöös (sõe- ja teraseühendus, aatomienergiaühendus, majandusühendus), mille puhul identiteediteemad polnud esmavajalikud.

Liidu ühiste sümbolite areng (vt ka tabel) suhestab teda nii üldtsivilisatsioonilise tausta kui laiema ja õhema rööpühenduse Euroopa Nõukoguga. Ehkki pole täiesti üldtunnustatud üleeuroopalisi üldtsivilisatsioonilisi sümboleid, on maailmajaol Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu kaudu enamik rahvusriikide põhisümboleid:

- lipp, 12 kuldse tähega rõngas sinilipu keskel, kasutavad EN ja nüüd ka EL,
- hümn, Ood rõõmule, kasutavad EN ja nüüd ka EL,
- „riigipäev,” Euroopa päev, vastavalt 5. ja 9. mai,
- moto „ühatus mitmekesisuses” (unity in diversity),
- ühisraha euro, mida hetkel kasutab 17 EL-i liikmesriiki 27-st,
- .eu internetidomeenitähis, mis käivitati 2005.

Sümbol		Euroopa Liit	Euroopa Nõukogu
Lipp		Jah	Jah
Hümn		Jah	Jah
Moto		Jah	Ei
Euroopa päev	9. mai	Jah	Ei
	5. mai	Ei	Jah
Ühisraha		Jah	Ei
Internetidomeen		Jah	Ei

Tabel. Euroopa kesksete ühenduste sümboolika. Allikas: autor.

Euroopa Liidu tehnokraatlikku algust valitsustevaheliste spetsialiseeritud ühendustena kajastavad ka varased integratsiooniteooriad, mis olid kas puhtalt tehnokraatliku fookusega (Haas jt) või pidasid ühistunnet suhtluse kasvu mehaaniliseks kõrvalmõjaks (Deutsch). Aja jooksul hakkasid liikmesriigid eriti majandusühenduse raames siiski üha rohkem mõtlema oma avaliku kuvandi ja laiema missiooni peale.

1973 Kopenhaageni tippkohtumisel võeti vastu alustrajav deklaratsioon Euroopa identiteedist, mille rõhuasetus oli kultuurikeskne. “Üheksa Euroopa ühenduste liikmesriiki on otsustanud, et on aeg välja töötada dokument Euroopa identiteedist. See võimaldaks neil jõuda parema arusaamani suhetest teiste maadega, oma kohustustest ja kohast maailmas. Kultuuride mitmekesisus ühise Euroopa tsivilisatsiooni raamistikus, seotus ühiste väärtuste ja põhimõtetega, elustiilide kasvav ühildumine, teadlikkus ühiste huvide olemasolust ja otsusekindlus võtta osa ühinenud Euroopa ehitamisest – kõik see annab Euroopa identiteedile tema algupära ja omase dünaamika.” (CEC 1973)

Liikmesriigid otsustasid “määratleda Euroopa identiteedi, hoides mõtetes Ühenduse dünaamilist loomust” ja neil oli “kavatsus tööd tulevikus jätkata Ühinenud Euroopa ehitamisel saavutatud edu valguses. Euroopa identiteedi määratlemine hõlmab Üheksa pärandi, huvide ja eriliste kohustuste, nagu ka seni Ühendustes saavutatud ühtsuse astme läbivaatamist.” (CEC 1973)

1984 Euroopa Nõukogus Fontainebleaus loodi Adonnino komitee, analüüsima “Rahva Euroopat” (People’s Europe) ning “tugevdamaks ja edendamaks Ühenduse identiteeti ja

kuvandit nii tema kodanike kui muu maailma jaoks” (CEC 1985: 5). 1985 esitas komitee oma sellekohased ettepanekud, mis said üheks sisendiks Ühtse Euroopa Aktiga 1985/87 alanud ja Maastrichti lepinguga 1992/93 teoks saanud liidu majandusühenduse kõrval poliitiliseks ruumiks kujundamise protsessis. Viimane tõi kaasa uue konteksti ka ühisidentiteedi osas, sest ulatuslikumate tegevusvaldkondadega liit ei saanud enam identiteediteemasid kõrvale jätta.

4. Kultuurilisest poliitilise Euroopa ühisidentiteedini

Nagu nägime, iseloomustab Euroopa Liidu identiteedistamispoliitika algusaegu kultuuriline rõhuasetus. Euroopa identiteedi tunne tuleneb tavapäraselt ühise Euroopa ajaloonarratiivi ideest, mida omakorda peetakse euroopalike põhiväärtuste allikaks. Ühine ajalugu lõimib tavapäraselt Vana-Kreekat ja –Roomat, keskaja feodalismi, renesanssi, valgustust, 19. saj liberalismi, kristlust, ilmalikkust ja (mõnikord) negatiivseid algeid nagu kolonialism ja maailmasõjad. Väljakutseks on siin eeskätt riikide vaatepunktide erisuste silumine, ilmekaks näiteks Chiraci-Schröderi algatatud Histoire/Geschichte Euroopa ja maailma ajalooõpikud, millest lähiajaloo köite (2006) suutsid sakslased ja prantslased kokku leppida 80% ulatuses, esitades ülejäänud riigispetsiifiliselt.

Samas pole üldtsivilisatsioonilist identiteeti lihtne otse teisendada poliitiliseks, veel enam riiklikuks. Nii Euroopa ajaloolised, maateaduslikud kui kultuurilised piirid on ajas muutunud. Kui algne Euroopa tähistas ennekõike vahemeremaid ja Rooma impeeriumi, on tänapäevane Euroopa mõiste tavaliselt laiem läänekristluse alast, hõlmates ka õigeusu kultuuriruumi, ent jättes välja Põhja-Ameerika. See on lähedane maateaduslikule määratlemisele, kus piiriks on Atlandi ja Arktika ookeanid, Vahemeri ja Must meri, ent maismaal on küsimuseks nii Kaukaasia (Põhja- või Lõuna-) kui Siber (Uural vs tsaariaegne rajajoon).

Ajalooliselt pole Euroopa kultuur viinud geopoliitilise üksuseni viisil, kuidas rahvuskultuurid mõjutasid riikide teke. Täna toimub Euroopa lõimumine koos riiklike lojaalsuste ja patriotismiga. See viitab, et Euroopa identiteet on teise tasandi identiteet ja tema kohaseks mõistmiseks tuleb teda näha sünergilises koostoimes riiklike identiteetidega. EL-i ja riigi identiteedi vastandamine on eksitav, need võivad koos toimida, võtmeküsimus on sobitumises (Bruter 2003).

See viib meid küsimuseni, kas Euroopa Liidu ühisidentiteeti saaks mõtestada poliitiliste alusväärtuste kaudu. On mitmeid sellele keskenduvaid käsitlusi, mis toovad euroopalike väärtustena välja demokraatia, inimõigused, hea haldus, õigusriiklus, turumajandus, multilateralism maailmakorra alusena ja solidaarsus. Kjell Goldman on neid üldistades käsitlenud Euroopa Liitu nelja poliitilise ideoloogia alustaotluste kompromissina:

- liberalismi rahumõtlemine,
- konservatismi rahvusriiklus,
- sotsiaaldemokraatia heaoluriiklus,
- roheline keskkonnahool.

Poliitilistest väärtustest lähtuv lähenemine leiab kinnitust **Kopenhaageni kriteeriumides**, mille aluseks on Euroopa Liidu Nõukogu 1993. aasta Kopenhaageni deklaratsioon liidu liikmelisuse eeltingimustest. „Liikmelisus eeldab, et kandidaatriik on saavutanud demokraatiat, õigusriiklust, inimõigusi, vähemuste arvestamist ja kaitset tagavate institutsioonide stabiilsuse, toimiva turumajanduse olemasolu ning suutlikkuse tulla Liidu sees toime turujõudude ja sisekonkurentsi survega. Liikmelisus eeldab kandidaadi võimekust täita liikmekohustusi, sealhulgas kinnipidamist poliitilise, majandusliku ja rahaliidu eesmärkidest.“

Samas on olemas ka teine leer, mis rõhutab kindla väärtusnimekirja asemel Euroopa identiteedi määramatust ja avatust. Jaques Derrida (1992) meelest hoiab Euroopa identiteedi avatuna sisemine, aga ka maailmale ja teistsugususele avatuse vajadus ja pidev muutumine. Euroopaliku poliitika alusena nähakse siin avatud väärtusarutelu ja -dünaamikat ja dialoogivõime teiste kultuuridega.

Mõned autorid on olnud veelgi radikaalsemad. Agnes Heller (1988) näeb Euroopa identiteeti omalaadse eitusidentiteedina, mis ehitub teatud kultuuritähenduste ümber nagu kirikuhooned, klassikaline muusika, ratsionalism. Zygmunt Baumani (2004) meelest kuulub Euroopa identiteedi põhiolemusse, et ta üritab jätkuvalt oma identiteeti määratlada, ent see identiteet on alati otsekui oma määratlejast ees, käegakatsutav, ent siiski kogu aeg eest ära liikuv.

Eitamata euroopalikkuse dünaamilisust ja muutuvust, on Euroopa Liit selgelt tegelikkuses olemas. Seega on olemas ka tema erinevad positiivsed (enese)määratlused, mistõttu eitamine

ja ebamäärasus ei saa olla piisavaks vastuseks. Küll on Euroopa poliitilise ühisidentiteedi mõtestamisel väga erinevaid koolkondi, millest saab järgnevas alapeatükis lühiülevaate.

5. Vaatekohti Euroopa kodanikuidentiteedi mõtestamisel

Eri lähenemisi Euroopa poliitilisele identiteedile saab ilmekalt esitada inimese esmaste poliitiliste seoste normatiivsete mudelitena. Kodanike ja avaliku võimu institutsioonide seos on moodsa riikluse kese ja seega hea abivahend tugevate identiteetide tuvastamisel. On kõnekas, et liikmesriigid on hoidunud kodakondsuse vähegi arvestataval määral liidu pädevustesse üleandmisest: sellest täpsemalt eraldi tekstis.

Siinses alapeatükis anname ülevaate Euroopa kodaniku identiteedi mõtestamise kirjususel ja ambitsioonikusastmetest, mida järgnevas alapeatükis üldistame. Võime eri lähenemised esitada kuue alavooluna ambitsioonikuse järjekorras:

- isamaade Euroopa,
- duaalne mudel,
- kodanikupädevuse mudel (võimestamine),
- põhiseaduspatriotism,
- föderalism,
- Euroopa isamaa.

Isamaade Euroopa mudel. Näeb Euroopa Liidu arengut tasemeni, kus rahvusriigid jäävad edasi kestma. Mudel soosib põhimõtteliselt Euroopa Liidu senist pädevusjaotust ja töökorraldust, kus rahvusriigid toimivad koos nõrga riigiülese (supranatsionaalse) EL-i ja selle kodakondsusega. Kui kodaniku lojaalsust ja demokraatiat saab tagada ainult kultuuriliselt tugevalt seotud ja ajalooliselt välja kujunenud kogukondades, siis kodanikuõiguste tugevdamine Euroopa Liidu tasandil nõrgestaks rahvusriiklike demokraatiad ja soodustaks piisavalt madala legitiimsusega mittedemokraatliku valitsemise arengut Euroopa Liidus.

Duaalne mudel. Siin tekkib ühisidentiteet positiivsete arengute korral riikidevaheliste ühispraktikate soodustamisest. Rööbiti kehtivad kaks või enam omavahel võrdsel positsioonil asetsevat kodakondsust. Mitmekordne kodakondsus tähendab, et ühel isikul on samal ajal

mitu kodakondsust. Kodakondsus tähendab õiguslikku sidet isiku ja riigi vahel, kuid ei näita etnilist kuuluvust. Euroopa Liidu kodakondsus soodustab mitmikkodakondsuse kasvu liikmesriikide vahel ning seda eeskätt inimeste vaba liikumise suurenemine tulemusena. Kui EL-i riikides tekiks olukord, kus kõik lubavad mitut kodakondsust, tooks see kaasa suure tõenäosusega kodakondsuse seaduste konsolideerimise ning sealt edasi nihkumise ühise kodakondsuse suunas.

Kodanikupädevuse mudel. Juhtmõtteks võimestada EL-i kodanikke julgelt, proaktiivselt ja edukalt toimima subjektidena EL-i mitmetasandilise valitsemise ruumis. Nii leiavad Dimitris Chrysochoou (2001) ja Eva Sørensen (1997, 2002), et formaalõigustest olulisem on inimeste praktilise toimimise võimekus ja valmidus, kasutada aktiveerivaid strateegiaid sisulise kodakondsuse kasvatamiseks. Seega on keskne Euroopa kodanikeühiskonna areng.

Põhiseaduspatriotismi mudel. Põhiseaduspatriotism on inimeste side riigiga, mis rajaneb argumenteeritud demokraatlikel väärtustel. Iga kodanik ehitab oma igapäevategevustes üles riigi põhikorda, ühised kogemused tekitavad teineteise aktsepteerimise ja ühistunde. Seega ei tulene riigi ühtsus mitte rahvuse ühtsusest ühise mineviku ja etnilise identiteedi alusel, vaid ühistest demokraatlikest väärtustest ja nendest lähtuvalt riigi tunnustamisest inimeste poolt. Niisugune lahendus sobiks hästi uue rahvusülese Euroopa Liidu kujundamiseks. Selles lähenemises peaks Euroopa Liidu kodakondsus olema ühtne ja avatud, selle omandamine toimuma naturalisatsiooni kaudu, mille tingimuseks peaks olema elukoht ja põhikorra tunnustamine. Sisserändaja võib säilitada oma päritolulised identiteedid ning varasemad kodakondsused. Demokraatiavajaku ületamiseks saab edendada kokkukuuluvustunnet Euroopa *demos*´e e rahva, poliitilise avalikkuse loomise abil. Oluline on arendada riigiüleseid jõude ja identiteete, mis tähendaks kodakondsuse loomist erinevaid valdkondi hõlmava kodanikeühiskonna õiguste ja kohustuste baasile. Rahvuse ja kodakondsuse ehk õiguste ja identiteedi lahutamine omavahel võimaldaks kujuneda mitmetel rahvastel (*demoi*), kuhu inimene saaks kuuluda, mis tähendaks kuuluvuste ja identiteetide paljusust.

Föderalism. Siin nähakse Euroopa Liidu ja liikmesriigi kodakondsust kõrvuti toimivate institutsioonidena ja ehkki mudel ei väljenda viimaste omavahelist tugevusvahekorda, võib oletada Euroopa Liidu kodakondsuse ülimuslikkust, mis viitab pigem unitaarsele kui supranatsioonalsele kodakondsuse mudelile. Eeskujuks on USA arenemine osariikide liidust liitriigiks. Ameerika Ühendriikide föderaalne kodakondsuse arengule aitasid kaasa ühised

poliitika ja valitsemise institutsioonid, sealhulgas Ülemkohtu otsene suhe kodanikega. Nad leiavad, et reformida oleks vaja pigem protseduure, mis edendaksid Euroopa Liidu kodakondsusega tagatud õiguste paremat kasutamist, kui õiguste sisu.

Euroopa isamaa. Euroopa patriotism, astudes üle rahvusriiklikest lojaalsustest, algataks ühtse Euroopa rahvusriigi loomise projekti. Bauböcki (1997) kohaselt saab rahvusriikluse ülesehitamine toimuda kahel erineval viisil: see kas põhineb etnokultuurilisele või vabariiklikule rahvuslusele. Etnokultuuriline eurorahvuslus kujutab Euroopat ühtse kultuurilise üksusena (Lääs), mis peab üle saama erinevate riikide poliitilisest jagunemisest. Vabariiklik eurorahvuslus seevastu rõhutab, et Liit peab muutuma üheks riigiks ning saavutama ühtse rahvusliku terviku, assimileerides vanad rahvuskultuurid üheks Liidu kultuuriks. Mõlemad lähenemised pooldavad liikmesriigi kodakondsuse asendamist ja mitte niivõrd täiendamist Euroopa Liidu kodakondsusega.

5. Riikideülesus ja riikidevahelisus

Üldistades võime eeltoodud lähenemised koondada kaheks põhivooluks: riikideülesel ja riikidevahelisel alusel põhiseaduslikkus. Esimene näeb Euroopa Liidu arengut esmaseks poliitiliseks koosluseks (tavaliselt liitriigiks), millega kaasneb otselegitimeerimine ja tugev ühisidentiteet. Teine keskendub üldjoontes tänase tegevusloogikaga (riikide koostööühendus) Euroopa Liidule sobiva poliitilise identiteedi määratlemisele.

Riikideülesel alusel põhiseaduslikkuse juhtmõtteks on järkjärguline euroopastumine, praktilise solidaarsuse kasv ja EL-i poliitruumi kujunemine. Aluseks on riigiülesuse ja liberaalse vabariikluse käsitlused. Liberaalne identiteediloomekäsitlus rõhutab vabadust ja uute normide loomet. Siin tuleneb edasimineku üldistatud õigluspõhimõtete ratsionaliseerimisest ja ühtseks poliitkogukonnaks kujunemisest tulenevast sotsiaalsete õiguste määratlemisest. Samas kuulub siia ka kommunitaarne identiteediloomekäsitlus, mis rõhutab kuuluvuse olulisust ja nõuab, et ühisõigus kindlustaks ja kaitseks poliitkogukonna ühishüve. Kokkuvõttes nähakse kesksena EL-i õigusloomet, mis toodab ja taastoodab poliitilist ühisruumi, riikideülese põhiseaduslikkuse kasv on refleksiivne protsess (Lindahl 2003: 244).

Riikideülel alusel põhiseaduslikkuse identiteedialuseid aitab selgitada Klaus Ederi käsitlus, mis täiendab idealiseerivat ja hõredaks jäävat põhiseaduspatriotismi loogikat. Ederi meelest peab Euroopa kollektiivse identiteedi kujundamise mõistmiseks arvestama kahte mehhanismi. Esimene on üsna otsekohene, kollektiivse identiteedi konstrueerimine on võitlus küsimuses, kes peaks olema eurooplaste koosluse liige. Teine eristatav mehhanism on vastastikune mineviku ümberhindamine, mida Euroopa ühenduse liikmed teineteisele jutustavad.

Esimene mehhanism loob kollektiivse “Meie,” mis nõustub järgima institutsionaliseeritud norme. See on Euroopa ühenduse õigusruum, mis loob ühisturu, “vabaduse, julgeoleku ja õigluse ruumi,” samuti teadmusloomeruumi, mis tagab Euroopa konkurentsivõimelisuse üleilmastavas maailmas. Teine mehhanism lisab sellele ruumile idee erilisest “Meiest” tundega selle erilisusest Euroopa rahvana. See “Meie” sünnib diskursiivsetest praktikatest, milles ühenduse liikmed tunnustavad teineteist ühist minevikku jagavaina. (Eder 2005: 209)

Esimene mehhanism käivitub, kui huvide maastik ületab rahvusriikliku koosluse väljakujunenud piirid. Huvide ruum saab ümber määratletud „vabaduse, turvalisuse ja õigluse alana,” st ruumina, milles inimesed kujutlevad teineteist liikmetena koosluses, mille siseselt selle liikmed eeldavad teatud ausat kohtlemist. See loob koosolemise põhilise tunnetuse. See on tunnetus kogukonnast, mida hoiavad koos ühised huvid ja institutsioonide kehtestatud normatiivsetele piirangutele põhineva ausa mängu tunde jagamine. See on kuuluvustunne, mis saadakse Euroopa Liidu kodanikuks oleku kaudu. (Eder 2005: 210)

Teine mehhanism saab vallandatud, kui huvide laienevad ruumid ei lange enam kokku tugevate kollektiivsete identiteetidega, mille kaudu inimesed tunnevad teineteist ära erilist ajalugu jagava erilise rühma liikmeteks olevaina. Täheandumav tegevusruum muutub laiemaks kui ruum, mis on kaetud lugudega, mida inimesed teineteisele oma ühise mineviku kohta räägivad. Mälestused võivad ruumiliselt kuhtuda või laieneda ja seetõttu vallandavad mälestuse ümberjutustamise teistsugusele ruumile suunatuna. Laiemate institutsionaliseeritud huviruumide valguses mineviku ümberjutustamise mehhanism tugineb seega asjaolule, et kollektiivsed mälestused saavad ruumis varieeruda. Nii muutub oluliseks sellise varieerumise kontroll. Selleks, et teha minevikunarratiiv kõigile kogukonnas kohustuslikuks, on vaja palju sümbolvõimu. Rahvusriik andis sellise võimu rahvuse narratiivi konstrueerimiseks. Euroopa Liidul on vaid “kommunikatiivne võim” (Eder 2005: 210)

Rakendades Gieseni (1998) kolme kollektiivsete mälestuste kollektiivseks identiteediks (ühisajaloonägemuseks) muundamise viisi EL-i kontekstis, näeb Eder kolme põhimudelit:

- primordiaalne viis (kaugminevikumütoloogia tootmine): Europe jt annavad nõrga aluse ja võivad liigselt vastandada teistele maailmajagudele,
- traditsiooniline viis (ajaloo lihtsustatud siluv ümberjutustamine): tänaste jutustuserisuste juures vähetõenäoline,
- refleksiivne viis (tasakaalustatud ja tõe pühendunud avatud ajaloo uurimine, jutustamine ja tõlgendamine) on Euroopa võimalus.

Riikidevahelisel alusel põhiseaduslikkuse juhtideeks on liikmesriikide suveräänsuse säilimine, teoreetiliseks taustaks kommunitarism, rahvuslus ja valitsustevahelisus. Siin otsustavad liidu käekäigu üle aluslepingud sõlminud riigid, kelle käes on lõplikud suverääniõigused. Legitimeerimine toimub liikmesriikide kaudu sümbioosis ühisinstitutsioonidega. Ka Euroopa poliitiline identiteet on kahetasandiline, kusjuures liikmesriikide ja liidu tasand täiendavad teineteist. Selles käsitluses pole Euroopas mitte *demos* (rahvas), vaid *demoi*, (rahvad), seega pole liit demokraatia, vaid *demoikratia*, rahvasteriik (Nicolaïdis 2003).

Rahvasteriik saab põhineda süvaerisusel (*deep diversity*, Taylor 1994), mida iseloomustavad rühmiti erinevad käsitlused poliitilise ühisruumi rollist ja olemasolu põhjustest. Ühiskonnas tunnustatakse üldiselt erinevate nägemuste võimalikkust ja antakse erinevatele rühmitustele õigus järgida oma nägemusi ja identiteete. Erinevad rühmitused ja eriti need, kes esindavad vähemusi, on poliitiliselt aktiivsed oma õiguste kaitsel (Fossum 2003: 323).

Euroopa tasandil võib süvaerisuse käsitluse kokku võtta kolme põhitingimusena:

- mitteeuroopa rahva (*non-European demos*) tees: demokraatia ja legitiimsus võrsub liikmesriikide rahvast, EL-i ühisinstitutsioonide pädevuste edasine laiendamine pole kohane,
- põhiseadussallivuse (*constitutional tolerance*) tees: endaga võrdseina tunnustatakse erinevaid põhikordi,
- evalveeriva demokraatia (*audit democracy*) tees: laieneva pädevusega keskinstitutsioonid peavad rahva mandaadiga liikmesriikide institutsioonidele pidevalt aru andma oma tegevuse asjakohasusest.

- Euroopa identiteet on kollektiivne poliitiline identiteet, see tähendab niisugune ühine enesemääratlus, kus inimesed näevad Euroopa poliitilise ühisruumi kõiki osalisi teatud määral saatusekaaslastena. Konstruktivistlikus lähenemises on identiteedid muutuvad, neid on palju ja eri tugevusega. On erinevaid arvamusi, kas Euroopa poliitiline ühisidentiteet peaks kujunema esmaseks, see tähendab haarama inimesi kaasa nii tugevalt, et saatusekaaslaste nimel ollakse valmis vajadusel tegema ohverdusi.
- Euroopa Liidu ühisidentiteedi kujunemine on toimunud järkjärgulise eristumisena üldtsivilisatsioonilisest euroopa identiteedist ja liikumisena kultuuriliselt aluselt eeskätt jagatud poliitilistele väärtustele. Keskne muutus on olnud majanduskesksete ühenduste edasiarendamine laimate eesmärkidega Euroopa Liiduks Maastrichti lepinguga 1992/93.
- Erinevate Euroopa Liidu poliitilise identiteedi käsitluste kirjusust saab koondada kahte põhilähenemisse. Riikideülesel alusel põhiseaduslikkus näeb ühise poliitilise ruumi ja enesemääratluse kujunemist koostööpraktikate ja ühtse riigi järkjärgulise väljaarenemisena kaudu. Riikidevahelisel alusel põhiseaduslikkus põhineb liikmesriikide suveräänsuse säilimisel ja erinevuste vastastikusel tunnustamisel, niikaua kui need täidavad euroopaliku demokraatia ja hea valitsemise alusnõuded. Siin on Euroopa poliitiline identiteet kahetasandiline: liikmesriigid ja ühisinstitutsioonid täiendavad ja tugevdavad teineteist.

Võtmeallikad

- Jeffrey T. Checkel, Peter J. Katzenstein (2009, toim). European Identity. Cambridge jt: Cambridge University Press.
- Michael Lister, Emily Pia (2008). Citizenship in Contemporary Europe. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Thomas Risse (2010). A Community of Europeans? Transnational Identities and Public Spheres. Ithaca, London: Cornell University Press.
- Teija Tiilikainen, Teemu Palosaari (2007, toim). Integraation teoria. Helsinki: Gaudeamus/Helsinki University Press.